

**REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI ZBOR**

Raziskovalno-dokumentacijski sektor

PP - PRIMERJALNI PREGLED

**CENTRI ALTERNATIVNE
KULTURE**

Pripravili:
Marjana Križaj
Dr. Katarina Žagar

Številka naročila: 71/2009

Descriptor/Geslo: Kulturna politika/Cultural policy, Kulturno gibanje/Cultural movement

Datum: 16.11. 2009

Gradivo ne predstavlja uradnega mnenja Državnega zbora

1 UVOD

Alternativna kultura je kultura, ki nastaja izven ali na robu popularne ali t.i. *mainstream* kulture, po navadi nastaja pod okriljem ene ali več subkultur. V zadnjem času se vse pogosteje uporablja tudi izraz neodvisna kultura.

Pripadnike alternativnih kulturnih centrov se pogosto povezuje s pojmom skvoterji. Skvoterji so stanovalci brez lastninske pravice, ki se običajno nelegalno vselijo v zapuščene stavbe. V številnih skvotih delujejo tudi skupni prostori (kavarne oz. bari), namenjeni kulturi in v nemalo centrih alternativne kulture so tudi zametki skvota. Pojma se zato prepletata, morda se beseda skvot uporablja tudi zaradi nelegalnosti oz. pravne neurejenosti zasedenih centrov alternativne kulture. Nedvomno pa center alternativne kulture nudi širšo programsko vsebino kot skvoti.

V Sloveniji sta morda najbolj poznana centra alternativne kulture Metelkova v Ljubljani in Pekarna¹ v Mariboru. Oba sta nastala v zapuščenih objektih nekdanje vojske. Sčasoma je Metelkova postala najpomembnejša gonilna sila alternativne kulture v slovenski prestolnici, njen pomen pa naj bi segal daleč preko meja mesta in države, saj je poznana v širši mednarodni javnosti. Z bogatim kulturnim programom Metelkova mesto danes pomembno presega nekdanjo skvotersko naravo². Oba alternativna kulturna centra si v dogovoru z občinskimi organi prizadevata za ureditev statusa. Dejstvo je, da centra delujeta v slabo vzdrževanih nepremičninah praviloma brez uporabnih dovoljenj in brez ustreznega pravnega naslova, določiti pa je treba tudi ustrezne upravljalvske modele oz. strukture.

Tovrstni centri alternativne kulture so nastali v številnih evropskih mestih. Podobno kot omenjena slovenska primera, so se pogosto razvili v opuščenih vojaških ali industrijskih objektih. Sčasoma so si pridobili določeno legitimnost, uredil se je njihov status in številni pridobivajo javna sredstva. Alternativni centri kulture so povezani tudi na mednarodni ravni, na primer v *Trans Europe Halles*, ki združuje okoli 50 multidisciplinarnih kulturnih centrov v več kot dvajsetih evropskih državah.

V nalogi o alternativnih kulturnih centrih prikazujemo njihovo pravno ureditev in, kjer je to mogoče, njeno implementacijo. Predstavljamo organiziranost posameznih centrov alternativne kulture v nekaterih evropskih mestih, njihov status, financiranje, spoštovanje predpisov, zlasti s področja gradnje objektov, tržnih in sanitarnih predpisov. Zanima nas tudi morebitno spoštovanje avtonomije teh centrov s strani policije, inšpekcijskih služb in avtorskih agencij.

Primerjalni pregled smo oblikovali na osnovi odgovorov Evropskega centra za parlamentarne raziskave in dokumentacijo (*European Centre for Parliamentary Research and*

¹ Problematika Pekarne in prikaz teženj za njeno ureditev sta podrobno prikazana v članku G. Kosija "Od skvotiranja do institucionalizacije".

² Samo v letu 2008 so različni ustvarjalci izvedli 256 koncertov, 734 DJ večerov, postavljenih je bilo 79 likovnih razstav, zgodilo se je 51 gledaliških, plesnih in lutkovnih uprizoritev, organizirano je bilo 128 predavanj in omizij, 60 filmskih večerov, 77 literarnih večerov in bralnih krožkov, izvedeno 107 delavnic (od tega polovica za otroke in mladostnike) ter 365 manjših družabnih dogodkov (povzeto po: osnutku Dokumenta identifikacije investicijskega projekta: Obnova AKC Metelkova mesto. Dokument prikazuje predlog projekta ureditve Metelkova, zlasti z vidika infrastrukture).

Documentation - ECPRD), podatkov, ki smo jih pridobili od posameznih centrov alternativne kulture ter informacij nekaterih mestnih oblasti. Koristne informacije smo dobili tudi od predstavnikov Kulturno-umetniškega društva Mreža (Metelkova) in od Zavoda Pekarna-magdalenske mreže. V pregled smo vključili naslednje države: Belgijo, Dansko, Italijo, Nemčijo, Norveško in Švico. Glede na specifičnost tematike prikazujemo posamezne študije primerov iz navedenih držav, saj se problematika praviloma rešuje na lokalnem nivoju.

2 ORGANIZIRANOST ALTERNATIVNE KULTURE V NEKATERIH EVROPSKIH DRŽAVAH

2.1 BELGIJA - BRUSELJ - *Rue Royale*

V Belgiji ni posebne ureditve za kulturnike, ki delujejo na področju t.i. avantgarde oz. alternative, niti ni posebne ureditve za tiste, ki delujejo v zapuščenih objektih (npr. tovarnah), kar je dokaj pogosto. Za vse subjekte, ki so aktivni na področju kulture, veljajo enaki policijski predpisi, predpisi o varnosti ter socialna in fiskalna ureditev.

Prav tako veljajo enaka pravila za subvencioniranje. Vsako vlogo prouči pristojni organ (praviloma flamska oz. francoska skupnost, lahko pa tudi dežele in občine), sklene se pogodba, ki določi vzajemne obveznosti: umetniško dejavnost, obseg te dejavnosti v času pogodbenega razmerja, maso za plače, ki jo je treba upoštevati, znesek in način plačevanja subvencije, dolžnost vzdrževati finančno ravnotežje in morebitni sanacijski načrt. Subvencija upravičencu omogoča finančno stabilnost. Vloga mora vsebovati številne podatke: o umetniški dejavnosti, o finančnem stanju centra v preteklosti, sedanjosti in načrtih za prihodnost: račune, bilanco, načrt aktivnosti, finančna predvidevanja, opis ciljne publike itd. Predlagatelj mora izkazati določeno redno profesionalno dejavnost v umetniškem sektorju. Subvencija se podeli upoštevajoč kriterije kot so: decentralizacija, koprodukcija, lastni prihodki itd. (povzeto po ECPRD).

Na številki 132 Rue Royale stoji posebna stavba, ki jo lahko primerjamo z minimundusom Evropskega parlamenta. Skupnost na *Rue Royale* 132 ni običajen skvot. Prebivalci, ki so prej živeli v bližnji cerkvi, so takoj vzpostavili stik z lokalno oblastjo, da bi začeli pogajanja za vselitev v 5-nadstropno opuščeno stavbo. Pogajanja so bila uspešna: lokalna skupnost jim sofinancira polovico stroškov za elektriko in jim omogoča brezplačne telefonske klice doma in v tujino. In predvsem - dovoli jim tam bivati.

Ne glede na to so se stanovalci dodatno organizirali, da bi si kar najbolj olajšali in omogočili skupno bivanje. Posamezniki so vključeni v prostovoljne aktivnosti, ki omogočajo praktično funkcioniranje skupnosti: tako so nekateri zadolženi za kuhinjo, drugi za nakupe, tretji za finance in podobno. Vsak član tudi prispeva 19 EUR mesečno za stroške bivanja. Stanujoči poskušajo pridobiti finančna sredstva prek lastne nevladne organizacije, ki poleg tega, da pomaga brezdomcem in ljudem brez papirjev, prireja različne kulturne dogodke. Skupnost Rue Royale šteje 55 oseb. Poleg njihovih sob (za stalne) so v stavbi še štiri tranzitne sobe za ljudi, ki nimajo kam iti, kot sami pravijo, ter tri sobe, kjer lahko ostane kdor koli, za največ tri noči.

Ta skupnost ima z občino sklenjeno pogodbo o legalnem bivanju v stavbi. V skladu z belgijsko zakonodajo se namreč lahko v državno stavbo, ki ni v uporabi več kot dve leti, vseli vsak, ki jo je sposoben vzdrževati (Podvršič, 2008, spletno mesto).

2.2 DANSKA

Prikazujemo tri primere ureditve alternativnih centrov kulture na Danskem: *Huset i Århus*, *Umghomshuset* in nekoliko podrobnejši opis največjega skvota na svetu: *Christianie*.

2.2.1 Huset i Århus

Iz odgovora ECPRD izhaja, da status in dejavnosti centra *Huset i Århus* ni urejen na nacionalni oziroma regionalni ravni. Na splošno je delovanje teh centrov običajno urejeno v lokalnih razvojnih planih občin, v katerih se centri nahajajo.

Določene pogoje postavi občinski svet - navadno kot predpogoj za finančno podporo centru s strani občine. Gre za politično vprašanje, katere pogoje bodo postavili glede na namen centra, na primer ali mora biti center dostopen za širšo javnost itd.

Centri lahko prejemajo finančno podporo iz občine, kjer se center nahaja, vendar o tem odloča občinski svet. Kulturni centri lahko prejmejo finančno podporo tudi iz zasebnih ali javnih skladov, zasebnih podjetij itd. *Huset i Århus* trenutno prejema finančno podporo od dveh danskih bank, kot tudi od treh zasebnih ustanov. Århus festival pa prejema sredstva iz občine Århus.

Takšni kulturni centri morajo biti v skladu z dansko zakonodajo. Statistični podatki o tem, kako in kateri centri spoštujejo zakonodajo, niso na voljo (Odgovor ECPRD).

2.2.2 Umghomshuset

Demonstracije ob prisilni izpraznitvi kopenhagenskega avtonomnega centra *Umghomshuset* (Mladinska hiša) so bile tudi medijsko odmevne. Mestna oblast danske prestolnice je pred več kot 20 leti zapuščeno hišo v ulici Jagtvej, številka 69 po dogovoru v upravljanje dodelila skupini mladih, ki je v njej postopoma oblikovala pester kulturno-umetniški ter socialno in družbeno angažirani program. Kasneje je mestna uprava zemljišče, na katerem je deloval *Umghomshuset*, brez vnaprejšnjega dogovora z aktivistkami in aktivisti prodala 120-članski, evangelistični kongregaciji *Faderhuset* (Očetova hiša), ki je kot danska verska organizacija uradno registrirana šele od januarja 2007. Zakonca Evensen, ki jo vodita, sta aktivna in splošno poznana že od 70. let preteklega stoletja, najbolj pa po vodenju osnovne šole *Samuelsskolen* (Samuelova šola). Sodno bitko med Hišo mladih in Evensenovima sta dobila slednja. Po treh poskusih prisilne deložacije v drugi polovici leta 2006 je policiji marca uspela izpraznitev centra po bliskoviti akciji, ki naj bi trajala nekaj več kot 5 minut. Sledile so barikade, kresovi, uničena pločevina ter okoli 630 aretiranih. Danski policiji je bila "v pomoč" novela zakona, ki obravnava tudi protiteroristični boj; tako dopušča možnost popolnega zaprtja problematičnega območja in "sumljivih" oseb, ki se v njem gibljejo, ter njihove osebne preglede. Pregledovali so jim mobilne telefone, v katerih je bila korespondenca o napovedanih zborovanjih in akcijah v podporo izpraznjenemu skvotu. Voznike mestnega transporta skozi Norrebro, predel Koebenhavna, kjer je bil *Umghomshuset*, pa naj bi pozvali k naznanitvi morebitnih potnikov, ki "izgledajo kot aktivisti." Ruth Evensen se je nato po pregledu nepremičnine odločila, da bo najbolje, če se hiša poruši. Za mladinsko hišo so ostale le še ruševine, kupi cvetja in sveč.³

³ Omenimo naj še, da je leta 1910 v hiši na ulici Jagtvej 69, ob robu 2. kongresa Socialistične internacionale, potekala 1. mednarodna konferenca žensk, na kateri je 100 sodelujočih aktivistk iz 17-ih držav soglasno dalo pobudo za razglasitev mednarodnega dneva žena (Dečman, 2007).

2.2.3 Christiania

Christiania velja za največji skvot na svetu, ki ga letno obiše približno milijon turistov. Christiania pokriva območje pribl. 32 hektarjev zemljišča v severnem delu Christianshavn. Gre za nekdanje vojašnice in nekdanji arzenal streliva, približno polovica površine pa je bila del starih obalnih obrambnih utrd in zemljišč (Gačič, 2007 in Ministry of Finance, spletno mesto).

Skvot je nastal leta 1969, ko so otroci iz sosesčine porušili ograjo in se začeli igrati na zelenicah pred zapuščenimi objekti danske vojske. Ograjo so oblasti postavljale do leta 1971, ko se je porušila zadnjič. Na to območje so se začeli priseljevati hipiji in skvoterji. Leto pozneje jim je Ministrstvo za obrambo dalo dovoljenje za izvajanje "socialnega eksperimenta." Njihov cilj je bil ustvariti prijazno mesto brez avtomobilov, mesto brez zasebne lastnine, kjer ni zakonov o dedovanju, ni nasilja, mesto, kjer se vse odloča s konsenzualno demokracijo. V začetku 80-ih let so naleteli na težavo - trde droge. Prebivalci so se odločno uprli in poželi zmago. "*To je eden glavnih razlogov, da ima Christiania tako veliko podporo v javnosti...*" (širše Gačič, 2007).

Javnomnenjska raziskava, ki jo je objavil časopis, *Berlingske Tidende* ob 25. obletnici obstoja Christianie leta 1996, je pokazala, da 62 % danskih prebivalcev meni, da bi morali Christianio ohraniti, 22 % pa jih želi, da mesto izprazni (Christiania - thirty-five turbulent years, spletno mesto).

V Christianii živi in dela okoli 1000 ljudi. Hiše, v katerih živijo, so postavili sami. Prebivalci plačujejo najemnino, stroške za vodo in elektriko, pobiranje smeti itd.⁴ (Christiania - thirty-five turbulent years, spletno mesto). Tamkajšnji prebivalci bi se morali izseliti že leta 1976, vendar so se temu uprli z nenasiljem - baletom, teatrom, petjem in plesom (Gačič 2007).

Aktivnosti

Prebivalci v Christianii živijo od prihodka svojih restavracij, proizvodnje koles, peči in drugih predmetov. V Christianii se odvija veliko koncertov, na primer Portishead, Bob Dylan, Rage Against the Machine, Metallica, Manic Street in mnogi drugi. Decembra priredijo božični sejem, kjer prodajajo cigare iz Hondurasa, dansko marmelado iz otoka Fejø itn. Christiania proizvaja tudi kolesa. Proizvodnja se je sicer preselila v Jutland, vendar je še vedno mogoče kupiti kolo za približno 9500 DKK do 17,000 DKK. Dejansko gre za kolo Petersen. Originalen patent izhaja iz Anglije, a so ga pozneje kupili v Christianii. Njihova kolesa so priljubljena zunaj meja, na primer na Japonskem.

Eden od najbolj priljubljenih mest za prehranjevanje je *Spiseloppen*, ki slovi po vsestranskih menijih. Kuharji prihajajo iz različnih krajev: en dan kuha libanonski kuhar, nato pa irski, italijanski ali kuhar Nove Zelandije. Tudi tu se odraža temeljna ideja Christianie - to je, da ima domišljija prosto pot, zato so na voljo različne jedi, o katerih pogosto pišejo tudi dnevni časopisi. Vegetarijancem in veganom je na voljo ekološka kuhinja *Morgenstede* (Christiania - thirty-five turbulent years, spletno mesto).

⁴ Na spletni strani Christianie zasledimo, da Christiania plačuje elektriko, vodo, ogrevanje in davke tako kot vsi ostali, vendar ne dobi toliko od njih, kot vsi ostali. Sami namreč vzdržujejo vrtce, mladinske klube, obnove, opravljajo poštno storitve in skrbijo za zelene površine. Vzdržujejo celotno infrastrukturo.

Zakon o Christianii

Leta 1989 je parlament sprejel Zakon o legalizaciji Christianie. Zaradi preprodaje drog (hašiša in marihuane) pa je bila Christiania zopet tarča napadov. Policisti so preprodajo drog želeli preprečiti že leta 1992, ko so oblikovali 70 člansko skupino, ki naj bi v 18-ih mesecih ob 24-urnem nadzoru pregnala preprodajalce. Z akcijo niso uspeli in droga je ostala v skvotu, policisti so opravljali nadzor do leta 1994, ko so se preprodajalci uprli uradni danski politiki, ker ne razlikuje med hašišem in heroinom. Pet dni so stavkali in ustavili preprodajo. Dogodek je bil precej odmeven tudi v svetovni javnosti, saj je skvot obiskal tudi minister za pravosodje. Od takrat dalje so lahko nemoteno delovali do leta 2001, ko je ob spremembi vlade ponovno naraslo zanimanje za zaježitev preprodajalcev drog in "normalizacijo" skvota. Prvič v zgodovini je mogoče opaziti konsenz med političnimi strankami glede "normalizacije" *Christianie*. Tu naj bi zgradili stanovanja, ki bi jih lahko najeli tudi sedanji stanovalci. Temu pa ti nasprotujejo, saj so proti zasebni lastnini. Leta 2004 so po 6 mesečnem videonadzoru zaprli 90 % preprodajalcev (Gačič, 2007).

V danskem parlamentu so 1. 6. 2004 sprejeli novelo zakona št. 431 v zvezi s spremembo zakona o Christianii. Cilj novele je bil postaviti nove pogoje za razvoj v Christianii in hkrati dati manevrski prostor za napredek prebivalcev tako, da se jim še naprej omogoča alternativen način življenja, vendar v skladu z dansko zakonodajo. Osrednje vprašanje je položaj *Christianie* glede na zakonodajo v zvezi z zemljišči, plačevanjem najemnine, odprtega dostopa do stanovanj in prenehanja trgovanja z drogo. Dosedanjim prebivalcem je zagotovljena pravica bivanja v Christianii, če imajo stalno bivališče in če je to mogoče iz ekonomskega vidika. V Christianii se ohranjajo tudi socialne in kulturne dejavnosti.

V nadaljevanju si oglejmo nekaj ključnih sprememb oziroma poudarkov iz novele.

Iz novele zakona

Zakon odpravlja izjeme od splošnih pravil danskega prava na območju *Christianie*. Okvirni sporazum o Christianii je prenehal veljati 1. 7. 2004, kolektivna pravica do uporabe tega območja pa je prenehala veljati 1. 1. 2006. Odgovornost za področje *Christianie* je bila 15. 6. 2004 prenesena iz Ministrstva za obrambo na Ministrstvo za finance. Slednji je odgovornost prenesel na Agencijo za stavbe in nepremičnine (*Palaces and Properties Agency*, v nadaljnjem besedilu agencija). Tako je agencija prevzela tudi odgovornost za izvajanje spremenjenega zakona o Christianii.

Naloge agencije

Agencija je prve rezultate dela predstavila v poročilu maja 2005: "Prihodnje oblike organiziranosti in lastništva na območju *Christianie*." Poročilo predstavlja podlago - model za odločitve za prehod na nove oblike organiziranosti in lastništva na območju *Christianie*. Poročilo temelji na dialogu z vsemi vpletenimi stranmi, in sicer s prebivalci *Christianie*, njihovimi sosedi, občino København, državo in drugimi zainteresiranimi.

Obvestilo o pravici do uporabe

Prebivalcem in trgovcem na območju *Christianie* so postavili rok (1. 7. 2005), do katerega lahko agenciji prijavijo, da imajo pravico do uporabe stavb na območju *Christianie*. Decembra 2005 je agencija prejela približno 800 registracij in hkrati odločila o posameznih primerih in o začasni pravici uporabe. Na podlagi poročila iz maja 2005 je agencija prebivalcem *Christianie*

dala ponudbo za izvajanje bodočih oblik organiziranosti in lastništva na območju Christianie (Ministry of Finance, spletno mesto).

Spremenjeni zakon je začel veljati 15. junija 2004. Že od leta 2004 vlada s Christianio razpravlja o tem, kako je treba nov zakon izvajati - tudi v letu 2009. O tem je večkrat odločalo tudi sodišče (Christiania - thirty-five turbulent years, spletno mesto).

Pregled o tem, kaj je cilj normalizacije in sprejetega zakona, je podrobneje prikazan v prilogi.

2.3 ITALIJA - *Center Rivolto*

Gačič (2007) v svojem prispevku označuje italijanski socialni center Rivolto kot zgled za eksemplaričen model upravljanja z zasedenimi javnimi prostori. Center Rivolto stoji v beneškem predmestju Maghera. Tik pred Mestrami je ob cesti poslikano pročelje nekdanje tovarne italijanskega živilskega giganta Barbieri.

Na dan obiska avtorja prispevka (Gačič, op. p.) je v Rivoltu potekal tridnevni izobraževalni seminar *Global meeting*, ki se ga je pod pozivom "ustvarjaj multitudine, ustvarjaj avtonomijo, ustvarjaj svetove" udeležilo več sto aktivistov iz vse Evrope. Miting je bil dobro organiziran, gostom so bile na voljo slušalke za poslušanje prevoda, katere je bilo mogoče dvigniti z osebnim dokumentom. Kajenje je bilo med predavanji prepovedano. Govorniki so bili na primer mehiški novinar, argentinski profesor, kolumbijski aktivist, univerzitetna profesorja iz Indije in Kitajske, profesor sociologije z newyorške mestne univerze, egiptovski aktivist, židovski aktivist.

Objekt so zasedli 1995, ko so tamkajšnji aktivisti obupali nad prejšnjim, manjšim zasedenim objektom čez cesto. Stavbo so zasedli ilegalno in prva leta ni bilo težav niti s strani države niti s strani lastnika. Leta 2001 pa je lastnik zahteval svojo lastnino nazaj. Država je zasebnika podprla in aktivistom dejala, da jih skrbi azbestna streha, ki bi lahko vplivala na njihovo zdravje. Obleganje Rivolta se je začelo teden dni za tem, ko se je 130-članska odprava Rivolta vrnila iz Mehike, kamor so odšli podpret milijonski zapatistični marš. Enotedenski boj za obrambo svojega avtonomnega produkcijskega prostora so zastavili na militantni taktiki. Na sprednjem in zadnjem delu okupiranega ozemlja so postavili barikade, za katerimi so bile stotine molotovk, kamnov in drugih materialov za obrambo pred policijsko intervencijo. Kakšnih sto aktivistov se je zavedalo, da se s še tako dobro zastavljeno taktiko odpora ne bo dalo zaustaviti mnogo močnejših policijskih sil, zato so na bočni strani naredili skrivni zasilni izhod. "*Ker na drugi strani ograje deluje naš prijatelj, smo na mejni steni med opekami izbili malto. Računali smo, da bi se s policijo lahko borili kakšni dve uri. Potem bi zbežali ven čez skrivni izhod, saj je bilo takrat pred centrom veliko podpornikov in medijev, kar naj bi zagotovilo, da policisti proti nam ne bi uporabili absolutne sile,*" je povedal vodnik, ki v Rivoltu deluje od zasedbe. Toda obleganje se ni nadaljevalo po načrtih aktivistov, organi reda so zadevo obravnavali zelo resno, uporabili so enote italijanske vojske in dva helikopterja specialne policijske enote. Policija je predvidela osemminutni napad na skvot, pri čemer bi lahko prišlo do dveh smrtnih žrtev na strani aktivistov, vendar so akcijo odpovedali, saj se je beneški župan odločil odkupiti nekdanje tovarniško poslopje in ga predati v upravljanje aktivistom. Od takrat dalje Rivolto nemoteno izvaja svoje aktivnosti.

Aktivnosti

Med njihove aktivnosti sodi *Radio Sherwood*, ki ima svoje prostore v socialnem centru. Prenašali so tudi *Global meeting*. V pritlični baraki je 24 prenočišč pod vodstvom zadruga *Caracola*. Za zgledno urejena prenočišča za brezdomce so poskrbeli aktivisti. Ob finančnih subvencijah mestnih oblasti zadruga *Caracola* s svojim kombijem vsak dan po beneških ulicah pobira brezdomce in jih vozi v socialni center, kjer jih postrežejo s čajem in jim ponudijo tople odeje. Aktivistična mreža je pred časom zahtevala nadomestne lokacije za prebivalce dveh bližnjih neurejenih romskih naselij. Beneške oblasti so našle nove prostore za več sto Romov. Kljub temu sta ostala nerešena primera dveh družin, ki sta dobili začasno nastanitev v Rivoltu.

Cena piva v italijanskem skvotu je za malo pivo dva evra in tri evre za veliko pivo. Obiskovalcu je na voljo tudi pestra ponudba žganih pijač. V koncertni dvorani, kjer se je odvijal *Global meeting*, je po besedah aktivistov bilo tudi že do 5000 ljudi. Koncerti in gostinska ponudba so glavni vir prihodkov centra. Znotraj objekta je tudi dnevni prostor za druženje, kjer številne lepo ohranjene mize in namizni nogomet bolj kot na zasedeno hišo spominjajo na profiten lokal. V kuhinji imajo poleg štedilnikov in hladilnikov tudi peč za pice, ki so obiskovalcem Rivolta na voljo vsak konec tedna. V osrednji stavbi je tudi urejena čitalnica s knjižnico. Poleg čtiva v glavnem v italijanskem jeziku je tu mogoče kupiti majice, škornje ter platnene torbice, ki "pozivajo" k zamenjavi plastičnih vrečk.

2.4 NEMČIJA

V Nemčiji se pojem alternativne kulture povezuje s t.i. sociokulturnimi centri (*Sociokulturelles Zentrum*), ki nastajajo od sedemdesetih let dalje, sprva hkrati z novimi družbenimi gibanji. Ustanovili so se kot avtonomni družabni centri, neredko proti volji političnih strank in občinskih uprav. V tej začetni fazi so centri želeli biti model za drugačne družbene oblike dela in življenja. Videli so se kot alternativna kultura, protikultura (*Gegenkultur* in *Gegenöffentlichkeit*), na njih pa so močno vplivala tudi osebna in politična prepričanja njihovih članov oz. akterjev: večinoma so želeli "skupaj živeti in delati" brez ločevanja umskega in fizičnega dela. Na področju kulture pa so stremeli k njeni demokratizaciji in od političnih organov ter javnosti zahtevali priznanje ter enakopravno obravnavanje različnih kulturnih izraznih in organizacijskih oblik. Sociokulturni centri so tako nastali kot odgovor oziroma reakcija na potrošniško in izključno zabavi namenjeni kulturi.

Danes so tovrstni centri zelo raznovrstni, odvisni tudi od regionalnih tradicij, finančnih zmožnosti, strukture članov, itd. Aktivni so predvsem na področju gledališča, glasbe, literature, filma, upodablajoče umetnosti in se dejavno udeležujejo kulturnega ter političnega življenja. Centri danes vključujejo različne starostne in družbene strukture prebivalstva in so postali priznani ter sprejeti s strani večine lokalnih vlad. Značilno je, da ima v njih osrednjo vlogo tudi gostinska ponudba, in sicer jo nudi kar 76% vseh centrov - bodisi kot lastno dejavnost ali oddano v najem.⁵

Okoli 460 avtonomnih centrov se združuje v društvo Zvezno združenje sociokulturnih centrov (*Bundesvereinigung Soziokultureller Zentren e. V.*) s sedežem v Berlinu. To zvezno društvo in deželna združenja (*Landesarbeitsgemeinschaften*) imajo za nalogo usklajevanje

⁵ So pa prihodki iz te dejavnosti relativno nizki, zlasti če ni oddana v najem. Večina centrov izkazuje letni dobiček iz te dejavnosti v višini 6700 EUR ali manj.

dela centrov in pa zastopanje njihovih skupnih interesov pred javnostjo in oblastjo. Zagotavljajo svetovanje, izobraževanje, izmenjavo in podporo. Glede financiranja in davkov si prizadevajo za enako obravnavo kot so je deležne etablirane kulturne institucije. Zvezno združenje je član Nemškega kulturnega sveta, sodeluje pa tudi s Skladom za sociokulturo, ki financira sociokulturne projekte (*Fonds Soziokultur e. V.*) in z drugimi strokovnimi združenji in institucijami na zvezni ravni. Izdaja tudi svoj časopis in strokovne publikacije ter organizira izobraževanja in kongrese. Pomembne publikacije so "*Arbeitshilfen Soziokultur*" - to so brošure, ki centrom svetujejo npr. glede davkov, vodenja knjigovodstva, vprašanja, avtorskih pravic, delovne zakonodaje itd. (povzeto po ECPRD in po spletni strani Bundesvereinigung Soziokultureller Zentren e.V.).

Po podatkih, ki jih je na podlagi leta 2007 opravljene ankete objavilo Zvezno združenje, je v letu 2006⁶ tovrstne centre obiskalo 21,5 milijonov⁷ obiskovalcev (številka vključuje obiskovalce gostinskih obratov) in si ogledalo 90.000 posamičnih prireditev (poleg tega je potekalo še 440.000 rednih dogodkov, kot so tečaji, delavnice, itd), na katerih je nastopalo skoraj 120.000 raznih umetnikov.

Večina od več kot 400 centrov je nastala v osemdesetih in v prvi polovici devetdesetih let. Po podatkih za leto 2000 gre večinoma za društva (89,7%), nekaj (3,7%) jih deluje kot d.o.o. ali kot občinska ustanova (5,8%). V nekaj primerih pa gre za neformalne iniciative brez pravne oblike. Le redki nosilci dejavnosti so tudi lastniki prostorov (5%), okoli polovica objektov je v občinski lasti, 23% prostorov pa je v zasebni lasti. Okoli 13% članov Zveznega združenja pa sploh nima na razpolago stalnih prostorov. 40% centrov svoje prostore ocenjuje kot nezadostne, tako da omejujejo dejavnosti (stanje 2006).

Skupno število zaposlenih (za določen in nedoločen čas) je bilo 3200, kar je 850 manj glede na leto 2000. Veliko jih je delalo kot pomočnik, praktikant, honorarno ali v podobnih negotovih razmerjih (3650 ljudi). Neplačano/častno je sodelovalo 10.570 ljudi, od tega večinoma prostovoljno angažirani, ki le občasno sodelujejo pri posameznem projektu.

Financiranje centrov je izredno raznoliko (anketa govori o "*Finanzierungsmix*"), centri pa so po pravilu kronično slabo opremljeni. Ta raznolikost, ki večinoma velja za vse posamezne projekte, sicer omogoča določeno fleksibilnost in neodvisnost od enega samega vira. Centri pa morajo upoštevati namensko uporabo sredstev in ne smejo navzkrižno financirati deficitarnih dejavnosti. Nadzor opravljajo izplačevalec sredstev in davčni uradi. Najpomembnejši vir sredstev (57%) so javna sredstva, četudi se le ta zmanjšujejo (v šestih letih za 14%). Iz lastne dejavnosti (vstopnine, plačila za tečaje, gostinstvo) dobijo 42,2% prihodkov.

Javna sredstva se delijo na "institucionalna" (*Institutionelle Förderung*), ki jih centri dobijo kot nevezana na posamezen projekt. V letu 2006 jih je bilo skupaj za 63,6 milijonov EUR, od tega večina od občin (46 milijonov), deželna okrožja (*Landkreis*) so prispevala 3 milijone, dežele okoli 12 milijonov, zveza pa 1,7 milijona. Praviloma gre za sredstva organov, pristojnih za kulturo.

Poleg "institucionalnih" se iz javnih sredstev namenjajo še sredstva za projekte in investicije (*zweckgebundene Zuschüsse* - namenska sredstva), in sicer leta 2006 v skupni višini 18

⁶ Vsi nadaljnji podatki se nanašajo na leto 2006, razen če ni izrecno navedeno drugače.

⁷ Številka se letno zmanjšuje: od leta 2004 do 2006 za 15%, pri čemer je upad večji na gostinskem kot na prireditvenem področju.

milijonov EUR, od tega 16,5 milijonov za projekte in 1,6 milijona za gradnje in investicije. Tudi pri teh sredstvih jih več kot četrtino dajo občine. V zvezi z investicijami je opozorjeno, da večina centrov uporablja stare, deloma tudi spomeniško zaščitene objekte, zato so razpoložljiva sredstva nezadostna. Pri tem je treba upoštevati, da so pogoji za gradbena dovoljenja (*baurechtlichen Auflagen*) vse strožji, poostriale pa so se tudi zahteve za tehnično opremo. Morebitne izjeme od splošnih predpisov in zahtev niso razvidne, niti omenjene.

Poleg tega iz javnih sredstev dobivajo tudi subvencije za osebje (9 milijonov EUR letno), pri tem gre za programe s področja trga dela.

Skupaj so tako centri v letu 2006 iz naslova javnih sredstev dobili 90,6 milijonov EUR, oz. 57,8% vseh prihodkov (EU ima pri tem s 2% zelo omejeno vlogo).

Prihodki iz lastne dejavnosti so v letu 2006 znašali okoli 66 milijonov EUR. V primerjavi z letom 2004 so se zmanjšali kar za 29%. Največ dobijo iz vstopnin, nadalje iz gostinske dejavnosti (lastna in oddana v najem). Sponzorskih sredstev in donacij pa je le okoli 3,2 milijona ali 2% prihodkov (povzeto po gradivu: Krimmer, 2008).

Od raziskovalne službe Bundesrata smo dobili informacijo o statusu tovrstnih centrov, ki jo kratko povzemamo. V Nemčiji je kultura v pristojnosti dežel. Znotraj njih pa se z alternativno kulturo ukvarjajo regije in lokalne oblasti. Poznani so kot sociokulturni center (gl. zgoraj). Četudi jih ni nobena dežela uredila z zakonom, pa se z njimi ukvarjajo ministrstva za kulturo. Spodnja Saška npr. ima zanje posebno proračunsko postavko. Ponekod je sociokultura v pristojnosti drugih oddelkov - npr. za urbanizem (*Städteumbau*). Da bi pospešili njihovo delovanje, so se v sodelovanju med ministrstvi, občinami in društvi razvili različni koncepti. Sčasoma je tovrstna alternativna kultura postala precej institucionalizirana in centri le še redko delujejo v zapuščenih objektih. Ker se spoštuje lastninska pravica, se lahko v objektu ustanovi center alternativne kulture, le če se lastnik s tem strinja in če hoče stavbo prodati. Pomembni pa so tudi občinski razvojni načrti.

Sociokulturni centri se pretežno sofinancirajo iz javnih sredstev. Zanje ne velja nobena posebna davčna ureditev. Njihove davčne obveznosti so odvisne od organizacijske oblike. Če so profitna organizacija, potem zanje velja ureditev kot za podjetja, in se npr. DDV obračuna glede na obseg prometa. Če pa so neprofitna organizacija, se DDV ne plačuje.

Tekoče stroške center plačuje sam - to pomeni organizacijska oblika, v kateri deluje (največkrat društvo). Zanje že zaradi varnosti veljajo vsi gradbeni in sanitarni predpisi. Prav tako ne uživajo nobene avtonomije nasproti policiji ali inšpekcijam (povzeto po ECPRD).

Po podatkih, ki smo jih pridobili od enega izmed tovrstnih centrov **Schlachthof v Bremnu**, so ti centri začeli nastajati pred več kot tridesetimi leti, ko so politični aktivisti in punkerji začeli zasedati posamezne objekte, ki so bili pogosto namenjeni rušenju. Tako je bilo tudi s Kulturnim centrom Schlachthof (Klavnica) v Bremnu. Sočasno se je začelo oblikovati podporno društvo, ki je želelo objekt uporabljati za kulturo. Sčasoma so se z mestom, ki je lastnik objekta, dogovorili o najemu (sklenili so pogodbo). Neodvisnost ne pomeni, da od mesta ne dobijo nobenih sredstev in da jih ne podpirajo. Njihov center je stalna proračunska postavka (*Haushaltstitel*) - to so sredstva, ki jih od mesta dobijo ne da bi jih morali vsakič posebej zaprositi. S tem skoraj pokrijejo stroške za osebje. Eno tretjino denarja pa morajo sami pridobiti (s prireditvami), približno tretjino pa dobijo za projekte - za ta sredstva morajo posebej zaprositi pri organih, pristojnih za kulturo, pri raznih skladih in pri sponzorjih. Zanje

veljajo vsi splošni predpisi (gradbeni, sanitarni itd) (povzeto po dopisu predstavnice Schlachthof Bremen z dne 5.11.2009).

2.5 NORVEŠKA - *Tou SCENE*

Tou SCENE je center za sodobno umetnost in se nahaja v edinstveni zgodovinski stavbi iz začetka dvajsetega stoletja. Prvotno je bila v tem prostoru *Tou Bryggeri* - lokalna pivovarna, ki je bila v času razcveta ena od ključnih proizvajalcev v Stavangerju. Stavba je bila zaprta in opuščena do leta 2001, ko je z delovanjem postopoma pričel *Tou Scene AS*.

Javne prostore *Tou Scene* med drugim tvorijo različni odri in številni dodatni prostori, ki se uporabljajo za različne kulturne in komercialne projekte. Skozi vse leto *Tou scene* predstavlja javnosti program, ki zajema širok spekter kulturnih in umetniških dogodkov. Zaradi tega je *Tou Scene* poznan kot eden izmed najbolj progresivnih in dinamičnih kulturnih aren na Norveškem.

Tou Scene vodi in upravlja Tou Café Bar, ki je odprt vsak dan. Bar služi dvojnemu namenu: podnevi so tam na voljo kosila in sestanki, zvečer pa služi kot bar, ki nudi osvežitev in kulturne prireditve.

Tou Scene temelji na dejavnostih mreže ustvarjalcev. Stavba je dom številnih najemnikov: umetnikov, organizacij in podjetij, kar prispeva k temu, da je *Tou* produktiven, delovni prostor. Drugi umetniki so bolj neposredno vključeni v razvoj programa. *Tou Scene* vodi umetniški projekt t.i. *Art-laboratorij Tou Works*, in gosti mednarodne umetnike. *Tou Scene* je neodvisen center umetnosti in je član mreže *Trans Europe Halles*. Center je organiziran kot neprofitna družba z omejeno odgovornostjo v lasti umetnikov in podpornikov. Podpirajo mestne in pristojne državne oblasti (povzeto po: *Tou Scene*, spletno mesto).

2.6 ŠVICA

2.6.1 Bern - Reitschule

V Švici je v osemdesetih letih prišlo do socialnih nemirov, zlasti med radikalnimi levičarji. V Zürichu so oblasti nasilno zaprle avtonomni kulturni center, ki je bil mišljen kot center, v katerega policija ne bi imela vstopa in bi mladi lahko organizirali svoje zabave, neodvisne od prevladujočih (*mainstream*) komercialnih in socialnih vplivov. V Bernu pa je policija izpraznila **Reitschule** - zapuščeno jahalno šolo, ki je bila nekoč v lasti mesta, in v kateri je deloval podoben mladinski center. Nemiri so dosegli vrhunec leta 1987, ko je policija izpraznila še nek center, nakar so tudi zaradi gospodarskih posledic nemirov oblasti sprejele politiko omejevanja škode in dopustile, da so skvoterji ponovno zasedli Reitschule.

Kljub nekaterim problemom v zgodnjih devetdesetih zaradi nasilnih anarhističnih skupin se je Reitschule razvila v umetniški center in aktivistično skupnost, ki jo cenijo k alternativni usmerjeni Bernčani. Četudi je center pridobil določeno uradno legitimnost, pa je dolgo ostajal v nenavadni pravni sivi coni. Tako je imel npr. kino vsa dovoljenja mestnega sveta, sosednji bar pa je deloval ilegalno. Za razliko od Rote Fabrik, ki deluje v Zürichu, je Reitschule konsistentno zavračala sredstva mestnega sveta. Držali so se načel "nobenega nasilja, nobenega seksizma in nobenega komercialnega izkoriščanja" in sami pridobivali sredstva: iz prodaje kart, iz dobička lokalov in iz izjemno popularne letne zabave, namenjene pridobivanju sredstev (*fundraising party*). Policija v kompleks ni vstopala, temveč si je zatiskala oči pred številnimi resda nenevarnimi kršitvami. Objekt je zanemarjen, močno

obljuden in privlačen za preprodajalce droge, katerim je vstop sicer prepovedan in se zbirajo zunaj njega. Kljub temu objekt velja za varnega. Postal je simbol upora proti mestnemu svetu, ki je želel tam graditi parkirno hišo in trgovski center. Na objektu je viden grafit "Reitschule ostaja avtonomna" (povzeto po spletni strani Switzerland.isyours.com).

Očitno se je situacija kasneje delno spremenila. Mesto Bern je z društvom Interesno skupnostjo Kulturnega centra Reitschule (IKuR⁸) sklenilo pogodbo (*Leistungsvertrag* oz. *Subventionsvertrag*). Z njo je mesto uredilo subvencioniranje dejavnosti IKuR in določilo pravice ter dolžnosti pogodbenic. Sicer pa mesto spoštuje avtonomijo IKuR. Mesto društvu namenja 378.780 CHF letnega pavšala. Od tega je 318.780 CHF namenjeno na račun najemnine za prostore in se nakažejo neposredno na Stadtbauten Bern⁹, 60.000 CHF pa mesto namenja kot prispevek za obratovanje centra (npr. ogrevanje) in se nakažejo IKuR. Presežki in primanjkljaji so stvar IKuR, prizadevati pa si mora za uravnoteženo poslovanje (*ein ausgeglichenes Rechnungsergebnis*).

Določeno je, da IKuR deluje oz. upravlja Reitschule kot kulturni in družabni center, pri čemer so pogodbeno določene aktivnosti in obrati, ki jih zlasti podpira mesto. To so: Kavarna (družabni center z barom), t.i. Streha (Dachstock: prireditveni prostor za koncerte, disko in performanse), kino s kinobarom, gledališče Tojo (prostor za svobodne gledališke ustvarjalce in skupine, programe za poklicno in polpoklicno gledališče), ženski kotiček, restavracijo Sous le pont, itd. Nosilci posameznih aktivnosti in ustanov so posamezne delovne skupine (*Arbeitsgruppen*). Center in njegova ponudba morata biti odprta za vse socialne skupine; vstopnine in cene konzumacije morajo biti socialno sprejemljive. IKuR mora različnim skupinam prebivalstva omogočiti sodelovanje pri oblikovanju programa in organizaciji Reitschule. Sodelovati mora z drugimi institucijami in organizacijami pri razvoju in izvedbi projektov, pospeševati medkulturno izmenjavo itd. Določena je njegova obveznost, da mora biti obziren do sosedov in pa da mora v svojih publikacijah in sodelovanju z javnostmi na primeren način omeniti financiranje mesta. O svojih prireditvah mora obveščati medije.

Glede zaposlenih je določeno, da so ti odgovornost IKuR, ki mora pri tem spoštovati določbe zakona, zlasti delovne zakonodaje, obligacijskega zakona, zakona o enakopravnosti žensk in moških in zakona o varovanju podatkov. Glede infrastrukture pa pogodba določa, da se daje društvu v najem za isto obdobje. Razumeti je, da se sklene najemna pogodba z Stadtbauten Bern. Najemnino mesto letno nakaže vnaprej s prvim januarjem podjetju Stadtbauten (318.780 CHF). IKuR pa se zavezuje, da si bo priskrbel vsa dovoljenja, ki so potrebna za delovanje Reitschule. IKuR si mora s primernimi ukrepi prizadevati, da omogoči dostop oseb s posebnimi potrebami do svojih prireditev. Poleg tega pa mora spoštovati načela Občinskega sveta o varstvu okolja, ki so sestavni del pogodbe.

Mesto ima po pogodbi nekatere pravice do soodločanja: spremembe statuta in pravil IKuR je treba predložiti mestu v seznanitev. IKuR si prizadeva za sodelovanje z drugimi kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami in kulturniki v regiji. Poleg tega mora društvo štiri mesece po zaključku poslovnega leta mestnemu oddelku za kulturo vsako leto predložiti pisno poročilo o svojih dejavnostih in rezultatih ter podatke o tem, koliko sredstev so zanje porabili in kakšen delež lastnih prihodkov je bil pri tem ustvarjen. Poročati je treba tudi o odmiku od pogodbenih ciljev in zahtev ter zanje navesti utemeljitve. Za dobro sodelovanje so dogovorjeni še občasni razgovori med pogodbenikoma.

⁸ Interessengemeinschaft Kulturraum Reitschule

⁹ Javno podjetje v lasti Berna, ki skrbi za nepremičnine

IKuR mora voditi trgovinsko knjigovodstvo v smislu obligacijskega zakona. Imeti mora učinkovit sistem notranje kontrole, imenuje pa tudi ustreznega revizorja. Oddelek za kulturo mora predložiti revizijsko potrjen zaključni račun (*Jahresrechnung*), letno poročilo (*Jahresbericht*) in finančni ter investicijski načrt za naslednje leto. Oddelek mora obvestiti o vseh posebnih dogodkih, ki bi utegnili biti pomembni za izvajanje pogodbe. Mesto pa si pridržuje pravico, da kadarkoli vpogleda v finančne dokumente IKuR. Oddelek za kulturo preveri vsa poročila in druge prejete dokumente in po potrebi na organe društva naslovi svoja priporočila. Za nadzor lahko imenuje dva strokovnjaka, ki imata prost vstop na vse prireditve.

Iz pogodbe je še razvidno, da je sklenjena na podlagi Občinskega reda mesta Bern¹⁰. Sklepa se za tri leta, dogovorjena je možnost njenega podaljšanja. Mesto pa lahko od pogodbe odstopi s trimesečnim odpovednim rokom, če se sopogodbenu ne bo držal svojih obveznosti, zlasti če IKuR:

- kljub dogovorjenim ukrepom ne bo opravljal svojih pogodbenih obveznosti,
- bi dajal mestu napačne informacije,
- ne bo plačeval davkov in socialnih dajatev,
- bi društvo prišlo v stečaj ali če bi se ga izbrisalo na podlagi zakona (povzeto po pogodbi med Bernom in IKuR).

Iz časopisnih člankov je razvidno, da je Reitschule še nadalje tema številnih političnih debat. Iz njih izhaja tudi, da so se Bernčani na štirih referendumih izrekli proti zaprtju, da pa je center problematičen zaradi drog in nasilja. Župan zastopa stališče, da je treba več prisotnosti policije, da ni nobenih t.i. "No-Go-Areas". Policija bi morala odločneje nastopiti proti drogam. Obstaja tudi prepričanje, da bi moral upravitelj (IKuR) prevzeti več odgovornosti za varnost, določiti jasne strukture, imenovati sogovornike in sodelovati z mestom ter policijo, zlasti prijavljati kršitelje. V nasprotnem primeru je treba razmisliti tudi o krčenju sredstev, če se IKuR ne bi držal dogovora (gl. npr. članek *Wie weiter mit der Reitschule?*).

Iniciative za zaprtje Reitschule pa še obstajajo. Iz časopisnih poročil je še razvidno, da policija nerada intervenira v centru, ker je to zahtevno in ker jim manjka osebja. Napadi na policijske patrulje so vse številnejši, kantonalna policija pa priznava, da "v posameznih primerih" policijska intervencija ni možna, ker lahko pride do ogrožanja življenj. Gasilci pa na območju ukrepajo le ob policijskem spremstvu, saj so ob gašenju že bili tarča napadov. Župan zahteva več aktivnosti policije, saj mestni svet ne bo toleriral javne "drogeraške" scene. Po njegovem ne more biti govora o brezpravnem območju (povzeto po: *Tschäppät fordert mehr Polizei um Reitschule*).

2.6.2 Zürich - Die Rote Fabrik

V Zürichu naj bi mesto že v osemdesetih odreagiralo na zahteve mladih proti enostranski mestni kulturni politiki. V odgovor so oblasti odprto pristopile k alternativnim oblikam kulture in jih enakopravno materialno podprle (povzeto po spletni strani mesta Zürich).

Od mestnih oblasti smo izvedeli, da je status alternativnih centrov in njihovo delovanje v lokalni pristojnosti. Mesto plačuje okoli 60% njihovih stroškov, preostanek pa centri krijejo iz vstopnin. Zanje veljajo splošni predpisi npr. gradbeni in sanitarni. Centri naj ne bi uživali

¹⁰ Gemeindeordnung der Stadt Bern vom 3. Dezember 1998.

nobene avtonomije nasproti policiji in inšpekcijskim organom, ter je jasno, da spoštujejo zakonodajo (povzeto po dopisu Direktorja za kulturo mesta Zürich).

V Zürichu naj bi bilo dobro urejeno delovanje alternativnega kulturnega centra "**die Rote Fabrik**". V njem se organizirajo glasbene, filmske in gledališke prireditve, konceptualne prireditve o družbenih in političnih temah, pa tudi dobrodelne prireditve. Poleg društva Interesno združenje Rote Fabrik, (*Interessengemeinschaft Rote Fabrik* - IGRF), je v centru delujočih še več drugih skupin, društev in organizacij (npr. dvorana Shedhalle, restavracija Ziegel oh Lac).

Prostori v Rote Fabrik se oddajajo v najem. Pogodbe sklepa mestna uprava in sicer večinoma - za 52 ateljejev - neposredno (površina v skupni velikosti 2200 m², posamezni prostori so v veliki od 8 do 105 m²). Ostale površine so v skladu z občinskim sklepom v pristojnosti interesnega združenja IGRF, Shedhalle (dvorana za umetnost), Šole za eksperimentalno oblikovanje, Spielbus (v okviru izobraževalnega programa Pedagoška akcija Zürich), restavracije in še drugih najemnikov, med njimi so tudi vrtec in jadralna šola.

Pogoji za najem so naslednji:

- umetnik mora dejavnost opravljati kot osnovni poklic,
- vsaj dve leti mora imeti zakonito prebivališče v Zürichu ali bližnji okolici,
- med trajanjem pogodbe mora ohraniti svoje zakonito bivališče v Zürichu ali okolici.

Ateljejska komisija, sestavljena iz po dveh predstavnikov občine (*Präsidialdepartement*) in najemnikov ter enega zunanjega člana odloča o:

- umetniški dejavnosti najemnika,
- o sklenitvi, podaljšanju in prenehanju najemne pogodbe,
- o spremembi pogodb o najemu,
- o podnajemu v primeru najemnikove daljše odsotnosti.

Zaradi velikega zanimanja obstaja čakalna lista, ki se vsako leto obnavlja. Na njej je okoli 75 prosilcev. V primeru proste kapacitete se povabi prvih pet prosilcev, da se s svojimi izdelki predstavijo Ateljejski komisiji, ki se o sklenitvi pogodbe odloči na podlagi kvalitativne umetniške ocene izdelkov. Ker so najemnine subvencionirane, se pogodbe ne sklepajo z umetniki v stabilnih finančnih razmerah. Omejitev je določena glede na dohodek: 80.000 CHF, če je umetnik sam oz. 130.000 CHF, če preživlja družino. Najemnine so nizke in so leta 2002 znašale 75 CHF na m² letno, zato fluktuacije skoraj ni. Ateljejska komisija skrbi, da ne pride do oddajanja na črno. Njene naloge in pristojnosti so določene tudi z najemno pogodbo.

Najemnine in prispevki ostalih uporabnikov (IGRF, Shedhalle itd) se stekajo na poseben račun, s katerim upravlja *Präsidialdepartement*. Iz njih se plačujejo plačila za vzdrževanje hiše in ostali obratovalni stroški (ogrevanje, naročnine, ostali stroški). (Povzeto po vprašanju občinske svetnice T. Hensch iz avgusta 2002).

Mesto Zürich za IG Rote Fabrik letno nameni 2,4 milijona CHF, celoten proračun centra (IGRF) pa je 3,7 milijona CHF (povzeto po ECPRD). Preostanek sredstev dobijo od članarin (45 CHF letno na člana), vstopnin, donacij in prihodkov od najemnin. Glede "sponzorjev, ki kulturo izkoriščajo le zaradi imidža", so po lastnih besedah zelo restriktivni.

Sicer pa je temeljno načelo društva IGRF, ki ima okoli 300 članov, demokratična organiziranost. Poleg skupščine in upravnega odbora (slednji predstavlja društvo navzven in je zastopan v svetovalnih in koordinacijskih komisijah) ima društvo kot svoj izvršilni organ

še šestnajstčlanski management team (*Betriebsgruppe*). Njegovi člani so redno zaposleni in vodijo Rote Fabrik kot skupnost: odločajo soglasno in skupaj nosijo odgovornost. Hierarhije ni, vse plače so enake. So srce kulturnega centra in skrbijo za vsakodnevno organizacijo vseh aktivnosti. Štirje delajo v administraciji in so odgovorni za kadre, računovodstvo in IT. Vsak kulturni oddelek (glasbeni, gledališki in oddelek za posebne dogodke) vodita po dva člana. Enako velja za tri tehnične oddelke (luč, zvok in odrski). Za vse oddelke, vključno za tehnične, so določene "ženske kvote", ki zagotavljajo popolno enakopravnost zaposlenih.

Pri oblikovanju kulturnih programov Rote Fabrik pa sodeluje okoli sto kulturno angažiranih svobodnjakov (*free lancerjev*), ki so tudi člani navedenih kulturnih oddelkov. Lahko sodelujejo tudi v svetu Rote Fabrik (*Fabrikrat*), ki je sestavljen iz članov kulturnega oddelka, upravnega odbora, management teama in predstavnikov restavracije (Ziegel oh Lac). Ta svet odloča o proračunu, o investicijah ter o splošnih usmeritvah centra. Zaseda vsaj enkrat letno, po potrebi pa večkrat (povzeto po spletni strani Rote Fabrik).

3 ZAKLJUČEK

V nalogi smo prikazali več primerov delovanja in nekatere normativne ureditve posameznih alternativnih kulturnih centrov v Evropi. Ugotovimo lahko, da znotraj posameznih držav deluje tudi več takšnih centrov, na primer na Danskem Christiania, Huset i Århus in da so številni povezani tudi na mednarodni ravni (Trans Europe Halles).

Za vse opisane tovrstne centre velja, da se običajno nahajajo v tako ali drugače zapuščenih stavbah, ki jih aktivisti zasedejo in pričnejo z raznovrstnimi dejavnostmi; v prvi vrsti s kulturnimi. Tako prirejajo koncerte (Danska, Italija, Švica, Nemčija), mitinge (Italija). Značilni so tudi po raznih delavnicah npr. proizvodnja koles na Danskem. Njihova vloga je lahko tudi socialne narave na primer v italijanskem centru Rivolto, kjer pomagajo brezdomcem ipd. Tudi norveški *Tou Scene* prireja različne kulturne, umetniške in tudi komercialne projekte in velja za najbolj odmeven in dinamičen kulturni prostor. Popolnoma primerljiva sta tudi opisana centra v Švici (Reitschule in die Rote Fabrik).

V nekaterih državah je razmerje med državo oziroma lokalno skupnostjo tudi formalno urejeno (Danska, Belgija, Švica), čeprav so pogajanja med obema stranema zaradi različnih interesov lahko zelo dolgotrajna. Belgijski skupnosti na *Rue Royale* 132 lokalna skupnost dovoli bivanje in jim sofinancira polovico stroškov za elektriko ter jim omogoča brezplačne telefonske klice. Skupnost ima z občino sklenjeno pogodbo o legalnem bivanju v stavbi. Na Danskem je bil za enega izmed skvotov sprejet poseben zakon že leta 1989 - Zakon o Christianie in kasneje leta 2004 še novela zakona. Zaradi različnih interesov oziroma pogledov na življenje in delo v Christianie, predvsem pa na lastništvo (Christianie je v lasti države), prihaja do sodnih sporov in nenehnih pogajanj med državo in prebivalci omenjene skupnosti.

V Nemčiji se alternativna kultura odvija v številnih sociokulturnih centrih. Čeprav so mnogi nastali z zasedbo opuščenih objektov, se je njihov status sčasoma uredil in so danes praktično del institucionalizirane kulture. Ponujajo zelo široko paletno kulturno-umetniških, družabnih aktivističnih itd. dejavnosti. Financirajo se pretežno iz javnih (občinskih) sredstev (skoraj 58%), preostanek so lastna sredstva. Zanje veljajo vsi predpisi, izjeme oziroma odstopanja od zakonodaje po naših virih ne obstajajo. Davčne obveznosti so odvisne od pravno

organizacijske oblike, večinoma pa gre za društva. Tekoče stroške praviloma plačujejo centri sami - to pomeni društvo, ki z njim upravlja.

V Švici je dobro urejeno delovanje Reitschule v Bernu in Rote Fabrik v Zürichu. Prva ima vsaj že od leta 2003 sklenjeno pogodbo z mestno upravo, s katero je urejeno njeno delovanje. Mesto ji zagotavlja okoli 380.000 CHF letno. Center ima programsko avtonomijo, sicer pa mora voditi knjigovodstvo, spoštovati zakonodajo in poskrbeti za vsa dovoljenja. Mestu mora poročati o izvajanju programa in o drugih dogovorjenih zadevah. V centru obstaja problem drog, ki terja policijske intervencije. Kljub temu, da je zaznati zadržanost policije pri ukrepanju, župan vztraja, da ni t.i. "no-go areas", ter zahteva ustrezen odziv organov in sodelovanje centra. Podoben center je v Zürichu (die Rote Fabrik), ki za svoje delovanje dobi velik delež sredstev od mesta (2,7 milijona CHF od 3,7 milijona CHF, kolikor znaša njegov proračun). Prostor se oddajajo v najem. Poleg društva Interesno združenje Rote Fabrik (IGRF), je v centru delujočih še več drugih skupin, društev in organizacij. Značilno je demokratično vodenje centra.

Pripravili:

Marjana Križaj

dr. Katarina Žagar

4 VIRI

Bundesvereinigung Soziokultureller Zentren e.V.:

<http://www.soziokultur.de/infodienst/index.htm> 2.11.2009.

Christiania - thirty-five turbulent years, spletno mesto:

http://www.visitcopenhagen.com/content/press/press_information/town_areas/christiania, november 2009.

Christiania, spletno mesto:

<http://www.christiania.org/modules.php?name=NukeWrap&page=/inc/guide/>, november 2009.

Dečman, Lan (2007): Skvot je bil ženskega spola. Policijska represija v danski prestolnici, spletno mesto: http://www.mladina.si/tednik/200710/clanek/uvo-manipulator--lan_decman/, oktober 2009.

Dopis direktorja za kulturo mesta Zürich z dne 23.10.2009.

Dopis predstavnice KUD Mreža z dne 22.10.2009.

Dopis predstavnice Schlachthof Bremen z dne 5.11.2009.

Dopis predstavnika Zavoda pekarnice z dne 10.11.2009.

ECPRD, zahteva št. 1301,

<https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/secured/detailreq.do?id=86697>, 2.11.2009.

Gačič, Siniša (2007): Center upora proti kapitalizmu. Beneški socialni center Rivolto, spletno mesto: http://www.mladina.si/tednik/200714/clanek/nar--aktivisti-sinisa_gacic/, oktober 2009.

Gačič, Siniša (2007): Sanje iz Christianie. Največji skvot na svetu pod desno dansko vlado doživlja do sedaj najresnejše grožnje. Mladina št. 21, str. 44-49.

Holger Krimmer / Christiane Ziller: Soziokulturelle Zentren in Zahlen 2006/2007. Auswertung der statistischen Erhebung der Bundesvereinigung Soziokultureller Zentren e.V., Berlin 2008): <http://www.sozikulti.de/bsz/sites/default/files/file/statistik2006.pdf> 2.11.2009.

Kosi, Gregor: "Od skvotiranja do institucionalizacije", Dialogi, revija za kulturo in družbo, letnik 45, številka 7-8 09:

<http://www.pekarna.org/web/index.php?page=novice&subpage=novica&id=470> 3.11.2009.

Mestni svet Zürich: Vprašanje občinske svetnice T. Hensch iz avgusta 2002: http://www.gemeinderat-zuerich.ch/Geschaefte_Details.aspx?ID=6db33f0a-995e-4327-83ac-eff10f9d04db 3.11.2009.

Ministry of finance, Palaces and Properties Agency, spletno mesto: <http://www.ses.dk/en/Christiania/baggrund.aspx>, november 2009.

Podvršič, Ana (2008): Bruselj drugič: Pisma iz tujine. 123, spet na ulici Royale smo mi. Iz Bruslja za Radio Študent: spletno mesto: <http://www.radiostudent.si/print.php?lang=slovene&sid=14918>, oktober 2009.

Pogodba med Bernom in IKuR:

http://www.reitschule.ch/reitschule/presse/ikur/2008_subventionsvertrag_rs-be.pdf 3.11.2009.

Rote Fabrik, spletna stran: <http://www.rotfabrik.ch/en/igrotefabrik/werwiewas.php> 5.11.2009.

Spletno mesto: http://www.eknjiga.si/slo_vprasanja/html/prikaz.php?file=Skvoter.htm, oktober 2009.

Switzerland.isyours.com, spletna stran:

<http://switzerland.isyours.com/E/guide/bern/alternative.html> 2.11.2009.

Tou scene, spletno mesto: <http://www.touscene.com/en>, 6. 10. 2009.

Trans Europe Halles, spletno mesto:

<http://www.teh.net/TEHMembers/MemberContact/tabid/217/Default.aspx?organization=43>,
oktober 2009.

Tschäppät fordert mehr Polizei um Reitschule:

<http://www.bernerzeitung.ch/mobile/region/bern/s/11709250/index.html> 5.11.2009.

Wapedia, Wiki: Freetown Christiania (1/3), spletno mesto:

http://wapedia.mobi/en/Freetown_Christiania, november 2009.

Wie weiter mit der Reitschule:

<http://www.bernerzeitung.ch/mobile/region/bern/s/31870592/index.html> 5.11.2009.

Zürich, spletna stran: <http://www.stadt->

[zuerich.ch/kultur/de/index/kultur_stadt_zuerich/leitbild.html](http://www.stadt-zuerich.ch/kultur/de/index/kultur_stadt_zuerich/leitbild.html) 5.11.2009.

PRILOGA

Kaj pomeni "normalizacija" Christianie?

Sprejetje zakona o Christianii pomeni bolj uzakonitev in ne "normalizacijo." V prejšnjem zakonu je bila Christiania izvzeta iz zakonodaje, ki se nanaša na ohranjanje in rabo zemljišč, postavitve, razporeditev in uporabo ter rušenje stavb. To sicer ne pomeni izenačitev Christianie z drugimi območji, pač pa je cilj razvoj Christianie na takšen način, da se ohranijo zelene površine, območja brez prometa in kapacitete za alternativne načina življenja, vendar v skladu s splošnimi pravili danskega prava. V bodoče naj ne bi bilo preprodaje drog, plačevali naj bi najemnino in poskrbeli za transparentno (odprto) dodeljevanje stanovanj. Stavbe je treba vzdrževati in zagotoviti dostop na rekreacijsko območje tudi splošni javnosti.

Kje je ozadje za uzakonitev Christianie?

Odbor za Christianio navaja več razlogov za sprejetje zakona:

- Izločitev preprodaje droge (hašiša).
- Demografska analiza in analiza socialnih razmer v Christianii je pokazala zelo omejeno mobilnost prebivalcev. Le 1/3 jih sodeluje s trgov delu, stopnja izobrazbe je bistveno nižja kot v ostalem delu prestolnice. Zato je treba ustvariti nove oblike lastništva in organiziranosti ter vnesti novo dinamiko.
- Dostop do prebivališča v Christianii ali ustanovitev podjetja na tem območju, je zelo netransparenten. Treba je zagotoviti preglednost in enake možnosti za vse.
- Zakon iz leta 2004 je ponovno uvedel številne zakone in predpise za področje Christianie, ki jih je treba upoštevati in izvrševati v praksi.
- Vredne stavbe, ki niso bile ustrezno varovane - zagotoviti je treba vzdrževanje.
- Treba je zaustaviti erozijo.
- Območje Christianie mora biti v korist vsem državljanom v Kopenhagenu, hkrati pa mora Christiania ohranjati svojo edinstvenost.

Vrednote Christianie

Christiania želi ohraniti svoje vrednote. Država poizkuša to upoštevati tako, da ne usklajuje področja z drugimi urbanimi območji v Kopenhagenu. Tako je bilo dogovorjeno že v dogovoru 24. 8. 2007, vendar je bil sporazum 27. 6. 2008 zavržen.

Christiania želi določeno stopnjo samouprave in soodločanja, kar je mogoče realizirati prek sporazuma o neprofitnih stanovanjih in oblikovati več skladov, v katerih bi Christiania imela večino v vodstvu.

Christiania ne želi kapitalizacije, ohraniti želi socialni dogovor glede najema. Sporazum vsebuje posebno subvencijo za najemnino, tako da lahko ohranijo nizko najemnino, poleg tega pa je zagotovljena tudi možnost prejemanja nadomestila v skladu s predpisi.

Christiania želi ohraniti socialne in kulturne dejavnosti, da ostane območje zeleno in rekreacijsko območje za vsakogar. Država bo k temu prispevala, tako da bo območje bolj dostopno, da bo odpravljena "privatizacija", ki je potekala v novi stavbi v zadnjih letih. Subvencije za obnovo stavb in najem bodo znašale cca. 200.000 - 300.000 DKK na člana.

Katere ukrepe je treba sprejeti za zagotovitev Christianie v prihodnosti?

Christiania mora biti pripravljena skleniti dogovor z državo, v okviru zakona iz leta 2004, ki zagotavlja ohranitev edinstvenosti Christianie.

Christiania je območje nekdanjega vojaškega območja. Zakaj je za Christianio odgovorno Ministrstvo za finance in ne Ministrstvo za obrambo?

Dejstvo je, da ima Ministrstvo za obrambo v lasti nekdanje vojašnice na območju Christianie. Sprememba zakona o Christianii junija 2004 je pomenila nov začetek za razvoj območja Christianie. Izvajanje tega razvojnega procesa zahteva nov pristop pri upravljanju območja. S prenosom odgovornosti območja na Ministrstvo za finance in s tem na Agencijo za nepremičnine je mogoče vzdrževati in upravljati premoženje - tudi zaščitene objekto.

Kakšna je vloga agencije v projektu Christiania?

Naloga Agencije je upravljati in izvajati naloge, določene v zakonu in izvršilnih predpisih ter pripraviti podlage za prehod na nove oblike organiziranosti in lastništva Christianie. Delo Agencije zajema dve temeljni področji:

- upravljanje območja v skladu z zakonom,
- olajšati razvoj območja Christianie kot trajnostnega območja v Københavnu, v skladu z načrtovanjem, ki se izvaja za to območje.

Kdo je sodeloval pri iskanju rešitev za prihodnje oblike organiziranosti in lastništva Christianie?

Sodelovala je država v dialogu s skupino predstavnikov Christianie, ki so jo sestavljali po en predstavnik iz vsakega od 14 področij Christianie. S skupino je sodeloval odvetnik, ki je hkrati svetovalec za Christianio v pogajanjih z državo in ki tudi vodi postopek, ki ga je Christiania vložila zoper državo. Glede na to, da območje Christianie pripada občini Kopenhagen, občina sodeluje pri pripravi načrta in v največji možni meri upošteva želje vseh strani: Christianie, države in občine.

Kaj zajema obnova stavb in ali so bile upoštevane želje Christianie?

Obnova državnih nepremičnin obsega prenovu streh, zagotovitev požarne varnosti, določitev evakuacijskih poti, zdravstvenih zadev in varnosti, kot tudi osnovne tehnične instalacije. Ne vključuje pa na primer prenovu kuhinj in kopalnic. Večina prebivalcev lahko med opravljanjem prenovitvenih del ostane v naselju.

V razvojni plan je bilo uvrščenih več želja Christianie, na primer družbena odgovornost, okolje, promet, možnost uporabe drugih materialov za nove stavbe in ohranitev rekreacijskega območja.

Ali obnova pomeni, da bo država podrla stanovanja, ki so jih zgradili prebivalci sami in da bodo odstranili drevesa in grmičevje za postavitve parka?

Namen zakona je obnoviti Christianio kot skupno rekreacijsko in scensko območje ob upoštevanju zgodovinskih spomenikov. To pomeni, da bo treba nekaj stanovanj, ki so jih zgradili prebivalci sami, porušiti in da bodo odstranjena drevesa in grmičevje. Vendar se to območje ne bo spremenilo v park vojaške zgodovine.

Nekatere hiše je treba odstraniti, ker so poškodovane in ker gre za rekreativno zelenico, namenjeno vsem državljanom.

Zakaj se državi zdi pomembno, da nima stroškov s Christianio?

Območje Christianie ni vir dohodka za državo. Država ne želi porabiti velike vsote denarja na tem območju, ne da bi zagotovila prihodke. Prihodke, ki jih država pričakuje od prodaje, bo uporabila za obnovo tega območja. Namen zakona je, da se Christiania financira sama.

Koliko stane Christiania državo in koliko plačajo člani za življenje v Christianie?

V postopkih za izvajanje zakona je bilo vključenih več zunanjih svetovalcev. Stroški so ocenjeni na 20 milijonov DKK. V tej ceni je vključenih 200 sestankov in 20.000 delovnih ur samo za izvajanje sporazuma, ki je bil 27. 6. 2008 zavržen.

Prebivalci in trgovci na področju Christianie, ki so prejeli dovoljenje v skladu z zakonom o Christianii, plačujejo takse Agenciji za nepremičnine. Uvedli so pristojbine za pokritje dejanskih stroškov, ki nastanejo na območju Christianie, vključno z davki in dajatvami. V letu 2008 je mesečna pristojbina državi znašala 386 DKK, gre za enak znesek kot ga prebivalec Christianie prispeva letno 4.632 DKK.

Zakaj policija ne stori česa glede preprodaje drog?

Policija pogosto patroljira po Christianii z namenom preprečevanja prodaje drog. Preprodajalce pogosto odstrani, vendar se prodaja nadaljuje.

Kakšna so pričakovanja v zvezi s skupinsko tožbo zoper državo? Se bo država pogajala s Christianio po sodbi?

Do vložitve tožbe proti državi s strani Christianie je prišlo po odpovedi kolektivne pravice uporabe območja, ker je to področje v lasti države. Država ne verjame, da bo podeljena neomejena pravica uporabe in pričakuje, da bo odločitev sodišča ugodna za državo. Skoraj vsi prebivalci Christianie so tudi osebno vložili tožbo proti državi; 723 posameznih prebivalcev in podjetij Christianie v tožbi zoper državo zastopa odvetnik. V tožbi zahtevajo lastništvo bivališč v Christianie; trdijo namreč, da imajo neomejeno pravico uporabe območja.

Država se je že v preteklosti precej pogajala s Christianio in se bo tudi v prihodnje (Ministry of Finance, spletno mesto).